

A *syrena*-kötet címlapmetszetéről – kérdőjelekkel

TALÁLKOZÁS A SYRENA-KÖTETTEL ÉS A ZRÍNYI-KUTATÁSSAL

A Pécsi Egyetemi Könyvtár 1974-ben ünnepelte úgymond alapításának, valójában a történeti állomány alapját képező egykori püspöki könyvtár nyilvánossá tételének 200. évfordulóját. Ez alkalomból jubileumi kiállítást nyíltunk a püspöki állományt különgyűjteményként befogadó termekben, mindenekelőtt az alapító Klimó (Klimo) György püspök és a „második alapító” Szepesy Ignác püspök szerzeményeinek bemutatásával.¹ Más gyűjteményrészek ritkaságaiból is válogattunk, így lett egyik főszereplője kiállításunknak a *Syrena*-kötet. Zrínyi verseskönyvével nekem is ez volt az első, csak érintőlegesnek mondható találkozásom. Akkoriban a püspöki gyűjtemény állománytörténeti kérdései foglalkoztattak leginkább, a Zrínyi-szakirodalommal kapcsolatos ismereteim enyhén szólva hézagosak voltak. Mindenesetre már akkor rácsodálkoztam a napjainkban is sokakat foglalkoztató Subarich-metszetre. Ezt „eredetiben” láthattak a kiállítás látogatói, míg a szedett címlapot fotómásolat formájában. Erre a megoldásra azért volt szükség, mert a díszcímlap példányunkban sem a szedett címlappal szemközt helyezkedik el, hanem a címlapot megelőző levél elülső oldalán. A kiállítás bemutatásának megtisztelő feladata rám hárult a megnyitó alkalmával. A *Syrena*-kötet bemutatását emlékezetem és feljegyzéseim tanúsága szerint azzal kezdtem, hogy a tárlóban a költő Zrínyi Miklós *Adriai tengernek Syrenaia* című verseskötete látható.” A *Magyar irodalmi lexikon* Zrínyi-szócikkére hivatkoztam, melyben arra is emlékeztet Klaniczay Tibor, hogy Zrínyi versei, a később írott elégiát kivéve, eposzával együtt (idézem): „mind megjelentek *Adriai tenger Syrenaia* c(ímű), 1651-ben Bécsben kiadott kötetében.”²

Hat év multán ismét a látókörömbe került a *Syrena*-kötet, miután felfedeztem, hogy Kovács Sándor Iván az általa ismert példányokat, köztük a „mi Syrenánkat” is regisztrálja. Hasonmáskiadásának utószavában megadja a „tulajdonos” Pécsi Egyetemi Könyvtár nevét, a példány raktári jelzetét, majd lábjegyzetben hozzáteszi: „A kötéstábla hátoldalán látható levő ex libris szövege: *A vácsi kegyes-tanítórendi ház könyvtára*. A címlapon kéziratos possessor-bejegyzés, de áthúzva, ezért a név olvashatatlan: *Ex libris Michaelis N/...?/ 1720*.”³ Újra kézbe vettem a kötetet, hátha sikerül elolvasnom az olvashatatlant nekibuzdulással. Sajnos annak ellenére sem sikerült, hogy még egy, ugyanazon kézzel írott, ugyancsak 1720-ból való, áthúzatlan bejegyzését is felfedeztem az egyik lapszegélyen⁴, de próbálkozásomat áthúzta egy hajdani, vigyázatlan könyvkötészeti beavatkozás. A hosszában kettévágott bejegyzés itt sem árul el többet (legalábbis nekem), mint ami a címlapon olvasható. Az persze nem derül ki a bejegyzésekből, hogy a *Syrena*-kötet mikor és miképpen került a Vácott 1714-ben megtelepedett piaristák birtokába. Hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtárba mikor és hogyan került, mondhatni köztudomású: az 1950-ben végrehajtott rendfeloszlatást és iskolaállamosítást követően, a gazda nélkül maradt könyvanyag összegyűjtésével és elosztásával megbízott

¹ BODA Miklós, „Tisztelet Klimónak”: A Pécsi Egyetemi Könyvtár jubileuma (1774-1974)”, in *Klimo György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században*. A 2010 október 14-én, Pécsen, Klimo György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai, szerk. POHÁNKA Éva, SZILÁGYI Mariann, (Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár, 1987), 61-69.

² *Magyar irodalmi lexikon*, főszerk. BENEDEK Marcell, 3. köt. (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965), 600.

³ KOVÁCS Sándor Iván: *Utószó az Adriai tengernek Syrenaia hasonmás kiadásához*. Budapest, Akadémiai Kiadó, Magyar Helikon, 1980, 33, 73: 84. jegyzet.

⁴ Obsidionis Szigetianae Pars ottava: a 84. vers feletti lapszegély

központi szervek, intézmények (Országos Könyvtári Központ, Népkönyvtári Központ, OSZK) valamelyikének útján. Az egyetemi könyvtár állományában, mint a Történeti Gyűjtemények Osztály munkatársainak segítő közreműködésével megállapítottam, legalább tíz olyan könyvet találunk, melynek borítóján a váci piaristák könyvtárának nyomtatott tulajdonjegye látható. Megtalálható bennük a Népkönyvtári Központ pecsétlenyomata is, kivéve a *Syrena*-kötetet. Valószínű, hogy az egyébként is sokat látott „példány” sérülései tüntették el a múlt idők ezen aprócska, de beszédes lenyomatát.

Tekintettel a közelgő Zrínyi-konferenciára, nemrég ismét átlapoztam példányunkat, immár a sérülésekre, illetve a hiányzó szövegrészekre összpontosítva. Az eredményt sajnos „borítékolni lehetett”, csupán a váci ex libris mellett olvasható feljegyzések ismeretében is. *Syrena*-kötetünk szöveghiányaira utaltak ezek a „ceruzás” feljegyzések. A Subarich-metszet szerencsére épségben vészelte át az elmúlt 369 évet. Azért nem egészen, mert egy kisebb sérülés folytán ADRIAI helyett ADRIA olvasható a hajóvitorla felső szegélyén. Ennél jóval feltűnőbb, hogy az áthúzott tulajdon-bejegyzést is hordozó szedett címlapon a jobb felső sarok valamikor leszakadhatott, a címfeliratot is érintően. Az eredetinel világosabb papírral egészítették ki a csonkult lapot, a cím eltűnt elemeit kézírással pótolva. Ez utóbbi művelet „eredménye” a ma olvasható, névelővel bővített kötet cím: AZ ADRIAI TENGERNEK SYRENAIA. A sérülés természetesen a címlap hátoldalát is érintette, de itt csak az EDICALOM-ot kellett kiegészíteni DEDICALOM-ra. Mindezek után örülhettem egy általam korábban nem észlelt bejegyzésnek, melyet a *Szigeti veszedelem* első részének 63., V. Károlyt és a „hit dolgát” is érintő verse mellé illesztettek az említett tulajdon-bejegyzéseknél gondosabb kézírással. Idézem: „Ötödik Károly volt ekkor a Római Császár, ki alatt Luther kezdte az eretnekséget.”⁵ Ugyanakkor sajnos meg kellett állapítanom, hogy az eposzt megelőző, illetve követő lapokon jelentős a szöveghiány. Az első *IDILIUM* (71 versszak 6 levélen) teljességgel hiányzik, az *ARIANNA SIRÁSA* 6. versszakától az Orfeus-versek utolsó soráig terjedő rész (10 levél) ugyancsak. Mindösszesen 16 levél (32 oldal) „tűnt el” valamiképpen a példányunkból. Különös, hogy az Arianna sírása mindössze egyetlen oldalt kitevő „maradékát” hat, mindkét oldalán üres levél követi. Valószínű, hogy ezeket hiánypótlás, bemásolás szándékával utólag illesztették a kötetbe. Vagy netán nyomdahibás lenne a példányunk? Nem tagadom, ez a lehetőség is kísértett, valószínű, hogy alaptalanul.

Néhány szót *Syrena*-kötetünk több mint fél évszázaddal ezelőtt megszakított váci jelenlétéről! Az idézett possessor-bejegyzések 1720-ból valók, így lehetséges, hogy Zrínyi műve már a 18. század első felében az 1714-ben Vácott megtelepedett piaristák könyvtárát gazdagította. Ismeretes, hogy a 18. század első fele a gróf Althann (helyenként Althan, Alhán) püspökök kora, sokat méltatott korszaka a Duna-parti városnak. Mihály Frigyes 1718-tól 1734-ig, unokaöccse, Mihály Károly 1735-től 1756-ig töltötte be a váci püspöki széket.⁶ Althann Mihály Frigyes, püspöki kinevezése, 1718 után bíboros lett, s előbb Rómában folytatott jelentős diplomáciai tevékenységet, majd uralkodói megbízással az alkirályi tiszteletet töltötte be Nápolyban, 1728-ig. Csak ezután vette át a váci egyházmegye tényleges irányítását az öt mindezidáig helyettesítő Berkes András nagypréposttól, felszentelt püspöktől, a váci piaristák önzetlen támogatójától.⁷ Értékes adalék lehet a pécsi kutatók számára, hogy Althann Mihály

⁵ Az idézett bejegyzés melletti Zrínyi-versszak: *Ha tudni akarod keresztyének dolgát, / Azok veszni hadták magok állapattyát, / Cároly gyűlésekről gyűlésekre magát / Hordoztattya, s-nagyon forgattya hit dolgát.*

⁶ NAGY J. Győző és KLEKNER Tibor, A két Althann váci püspöksége (1717-1756), A Váci Egyházmegye múltjából 1. (Vác, Kapisztrán ny., 1941.)

⁷ Berkes András (1666-1729) a piaristák nagy támogatója volt, váci letelepedésük is jórészt neki volt köszönhető. Minvégig segítette őket működési feltételeik biztosításában, valószínű, hogy könyvekkel is.

Frigyes unokaöccse és püspök utóda: Althann Mihály Károly, a pécsi püspökség adminisztrátoraként is tevékenykedett. Éspedig az egyházmegyét Rómából „távírányító” Cienfuegos püspök 1739 augusztusában bekövetkezett halálát követő, Berényi Zsigmond püspökségének 1740-41. évi kezdetét megelőző időszakban.⁸

Az Althann grófi családot képviselő váci püspökök neve, mondhatni rokoni közvetítéssel, Zrínyihez is „visszacsatol” bennünket. A váci Althannoknak ugyanis közeli rokona volt az a (II.) Althann Mihály János gróf, aki 1719-ben, halála előtt két évvel, III. Károly király jóvoltából birtokosa lett egész Muraköznek, Csáktornya várának és a Zala vármegye örökös főispánja címnek. Özvegyének, Pignatelli Belriguardo Anna grófnőnek, Károly király egykori udvarhölgyének, majd (úgy hírlett) szeretőjének a kérésére a Csáktornyára látogató király engedélyezte, hogy Zrínyi Miklós halálának helyén emlékoszlopot emeljenek. A megvalósítás, 1724-ben, a kursaneci erdőben már az 1721-ben elhunyt (II.) Althann Mihály János kiskorú fiának, (III.) Althann Mihály Jánosnak, igazából az őt nagykorúságáig nevelő gróf Batthyány Lajosnak volt a műve. Hogy miért a sok Mihály név? Az Althann-család látványos visszatérését a katolikus hitre, még a 17. században, Szent Mihály napján hitelesítették, ekkortól lett a család férfitagjai számára kötelező a Mihály (Michael) előkeresztnev viselése, melyet másik keresztnev követett, azonosítóként.⁹

A Zrínyi-kutatással való találkozásról csak annyit, hogy a kezdet 1989-re tehető, amikor a Római Magyar Akadémián - ösztöndíjas kutatóként - szobatársa voltam Kovács Sándor Ivánnak, aki sajnos már nem lehet köztünk. Tulajdonképpen már 1984-ben megismerkedtünk ugyanitt, amikor felvetette, hogy Zrínyivel is foglalkozhatnék, nemcsak a középkori pécsi egyetemen, Janus Pannonius Itáliájával és hasonlókkal. Ösztönzésére bekapcsolódtam a Magyar Irodalomtörténeti Társaság munkájába, és 1987-ben már előadást is tarthattam szülőmégységemben, a zalaegerszegi Zrínyi-konferencián, Vizkelety Imre 19. századi pécsi festőművész, írástudó, rangos hivatalnok Zrínyi kultuszáról.¹⁰ A szigetvári Országos Zrínyi-konferencián, 1989-ben, immár a *Syrena*-kötetről tartott előadásomra mindig emlékeztetni fognak Kovács Sándor Iván másfél évtizeddel későbbi sorai. 2006-ban, a Subarich-metszetet elemezve írja: „A hajó orrdíszje szinte gyermek vagy fiatal férfi fürtös fejét formázza, a hajótat és a kormánylapát között megint egy arcél: öreg férfi vonásaival (ahogy Boda Miklós felismerte, de soha meg nem írta.)”¹¹ Már korábban, 2002-ben megjelent tanulmánykötetem tartalomjegyzékét áttekintve is megjegyezte, hogy lám, ebben sem szerepel a szigetvári előadás. Ha meggondolom, ma sem lenne elégedett velem Iván, az engem is minduntalan kutatásra, publikálásra ösztönző jóbarát. Már csak azért sem, mert most megjelent, az elmúlt évtized írásaiból válogató könyvemben is csak egyetlen írás szól Zrínyiről, történetesen költeményeinek bécsi kiadásáról, a *Syrena*-kötetről.¹² Tulajdonképpen erre épül, új elemek, közlésre érdemesnek gondolt felismerések beiktatásával a jelen írás, illetve előadás.

CHOBOT Ferenc, *A Váci Egyházmegye történeti névtára*, Vác, 1915-1917. I. 60, II. 446. Ld. még a Berkes András szócikket, in *Magyar Katolikus lexikon*, szerk. DIÓS István és VICZIÁN János, 2. (Budapest, Szent István Társulat, 1983.

⁸ PANDULA Attila, A „váci” Althannok címerei, *Magyar Sion* 44, 1. sz. (2008): 120-139, 130.

⁹ Lásd PANDULA Attila: 7. sz. jegyzetben i. m., 121.; KOVÁCS Sándor Iván, „Kutattam Árkádiában én is... Adalékok a magyar Árkádia-kutatáshoz”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 94 (1990): 711-723, 720-721; KISS FARKAS Gábor és LACZHÁZI Gyula, „A kursaneci Zrínyi-emlékoszlop”, *Irodalomismeret* 12, 1-2. sz. (2002): 177-178.

¹⁰ BODA Miklós, „Vizkelety Imre Zrínyi-kultuszáról”, *Somogy* 181, sz. (1990):84-89.

¹¹ KOVÁCS Sándor Iván, *Az író Zrínyi Miklós*. (Budapest, Akadémiai kiadó, 2006), 114.

¹² BODA Miklós, „Adriai tengernek Syrenaia, Anno M.DC.LI.„Groff Zrínyi Miklós” költeményeinek bécsi kiadásáról – kérdőjelekkel”, in BODA Miklós, *Itáliából Itáliába. Püspökök, professorok, poéták. Irodalom- és*

A SYRENA-KÖTET „BEJÁRATÁRÓL”

Verseskönyvének nemcsak a belső rendjét tervezte meg gondosan Zrínyi; a könyv „bejáratát” is a díszcímlappal, a szedett címlappal, a dedikációval és az olvasót megszólító előbeszéddel.¹³ A Zrínyi kutatás úgyszólván minden kiválósága foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, újabb kori időszámításunk, Klaniczay Tibor és Kovács Sándor Iván után is, hogy csak Szörényi László, Bene Sándor, Hausner Gábor, Orlovsky Géza, Nagy Levente vagy Kiss Farkas Gábor nevét említsem. 1974-ben. az idézett pécsi kiállítás megnyitásának évében még nem tudhattam, amit ma már tudhatok, hogy a *Syrena*-kötet címe, a Zrínyi-kutatók szinte egybehangzó véleménye szerint *Adriai tengernek Syrenaia groff Zrini Miklos*. Meglehet, ha Klaniczaynak nem a lexikoncikkéből, hanem Zrínyi-monográfiájából tájékozodom annak idején, valószínű ezzel a címmel idéztem volna Zrínyi verseskönyvét én is. És most? Eltelt közel fél évszázad, tájékozottabb lettem valamivel, de igazából ma is úgy gondolom, hogy a *Groff Zrini Miklos* mint büszkén vállalt szerzői név, az *Adriai tengernek Syrenaia* pedig mint a hős dédapa hírnevének szárnyalására is utaló cím szerepel a *Syrena*-kötet metszetén és címlapján. A címadásnak ezt az antikvitásra és a „hírterjesztés” akkori lehetőségére is utaló formáját, meglehet, Vittorio Siri *Mercuriója* inspirálta, miként a Subarich-metszetet is közvetve. S ha ez valóban így van, akkor nem kell mindenáron szirénnek tekintenünk a verseskönyv szerzőjét és – helyenként szerzői babérokra törő - fordítóját.

Az olasz Vittorio Sirinek és a művét díszítő metszet alkotójának, Giacomo Piccininek aligha lehetett gondja a cím és az alkotó nevének egyértelmű elválasztásával, hisz erre (a nyelvi sajátosságoknak megfelelően) elég volt a kettő közé beilleszteni a *di* viszonyszót. Il Mercurio di D. Vittorio Siri, olvasható a címlapon és a metszeten egyaránt.¹⁴ Zrínyi Miklós bécsi nyomdása a cím után beiktatott vesszővel, metszője a betűméret változtatásával oldotta meg a problémát: a cím nagyobb, a szerző neve kisebb betűkkel látható a hajóvitorlán. Ez a „betűméretes” megkülönböztetési mód a horvát kiadás címlapmetszetén is látható.¹⁵ Szedett címlapján olyannyira, hogy a Groff Zrinszki Petar nagybetűs neve előtt csak szerénykedhet az *Adriaszkoga mora Syrena*. A cím és a név közé itt is beiktatott egy írásjelet a nyomdász, de ez nem vessző, mint a bécsi kiadásban, hanem halvány kettőspont. Nem hiszem, hogy erre hivatkozva kijelenthetnénk: Zrínyi Péter mégiscsak szirén. A szedett címlap megformálása

művelődéstörténeti tanulmányok, 89-98. (Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2020.) A tanulmány előzetes megjelenése: *Jelenkor* 59, 9. sz. (2016), 920-930.

¹³ A kötetkompozícióról: BENE Sándor, „*Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklós – A kötetkompozíció*”, *Irodalmi Magazin* 2, 4. sz. (2014):47-50.; A díszcímlap funkcionális könyvészeti megközelítéséről: KNAPP ÉVA, „Zrínyi Miklós *Adriai tengernek Syrenaia* (Bécs, 1651) - a díszcímlap könyvészeti, ikonográfiai és irodalmi értelmezéséhez”, in KNAPP Éva, *Librum evolvo - Eszme- és könyvtörténeti tanulmányok a XVI-XX. századból*, 35-41. (Budapest, reciti, 2017.); A képkötésről: KISS Farkas Gábor, „*Képkötés és imagináció a Syrena-kötet címlapján*”, in KISS Farkas Gábor: „Imagináció és imitáció Zrínyi eposzában, 110-134. (Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2012.); A címadásról: FAZEKAS Sándor, „Az ostromlott Sziget” Zrínyi eposzában a címadásáról, *Anyanyelvi kultúrákövetítés*, A Kaposvári egyetem, Pedagógiai Kar *on line* folyóirata.1. évf. 1. sz. (2012).

¹⁴ Batthyány Ádám könyvtárának katalógusába így jegyezték be Zrínyi – már a megjelenés évében átadott – ajándékát: *Adriai tengernek Syrenaia. Groff Zrini Miklósé*. Ld. KOLTAY Gábor, *Batthyány Ádám és könyvtára*. A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai 4 (Budapest-Szeged, Országos Széchényi Könyvtár, Scriptum RT., 2002), 196. (A szerzői megjelölés ezen módjára más, közel egykorú hazai példákat is idézhetnénk.)

¹⁵ A hajó „kifeszített vitorláján a könyv címét olvassuk, *Adriaszkoga mora Syrena: groff Zrinszky Petar*” - írja Utasi Csilla a Piccini-metszetről kiváló tanulmányában. Egy aprócskahiba hiba: a vitorlán olvasható szöveget a betűméret-különbség tagolja, kettőspont csakis a címlapon látható. UTASI Csilla, „Az Obsidio Szigetiana horvát fordítása”, *Tanulmányok*, 2016/2. Újvidék, Bölcsészettudományi Kar.

viszont jó tükre harcos egyéniségének.¹⁶ Miként az *Adrianszkoga mora Syrena* címlapmetszete a Vittorio Sini által is foglalkoztatott velencei rézmetsző, Giacomo Piccini megfogalmazásában.¹⁷

A Zrínyi-testvéreket inspiráló *Il Mercurio* címlapmetszetéről számos leírás született a közelmúltban is, legutóbb Nagy Levente (Orlovszky Gézára is emlékező) írását olvashattam érdeklődéssel.¹⁸ Írásomban, illetve előadásomban Piccini metszetének arra a „jelenetére” hívnám fel a figyelmet, melyben Mercurius, kormánylapát nem lévén a díszes hajón, a kormányvezető (remo del timone) keresztet formázó végződését markolva irányít. A hullámok közül kiemelkedő triton kagylókürtje – elhelyezésénél fogva - mintha a velenceiek díszesnél díszesebb evezőtartóját (forcole) idézné. Talán a kormányvezető markolati része inspirálta a magyar és a horvát *Syrena*-kötet metszetének a „pálcáját”. mely a nem látható kormányvezető jelzése lehet, ha mindkét hajón csak dísz a kormánylapát. Ha nem, hadvezéri pálcaként és irattekercsként is értelmezhető.

Csak félve merek előhozakodni a tudós Zrínyi-kutatók ítélőszéke előtt azzal a feltételezéssel, hogy a Zrínyi-testvérek megrendelésére a Piccini-metszet hajóján ülő Mercurius (a Subarich-metszeten is) helyet cserél. De nem Zrínyi Miklóssal, illetve Zrínyi Péterrel, hanem Mars hadiistennel. Ez a feltételezés tulajdonképpen már akkor kísértett, amikor a Csuka Zoltán 1963-ban megjelent könyvében a következőket olvastam: „Az *Adriai tengernek Syrenaia* 1651-ben jelent Bécsben, Petar Zrinszki fordítása pedig kilenc évvel később, Velencében. A két mű első kiadásának címlapja is hasonló díszítő elemeket tartalmaz, a korszak barokk ízlése szerint Mars hadiistennel, tengeri szirénekkal.”¹⁹ Eddig az idézet. Közel egy negyedszázaddal később Bene Sándor *Zrínyi mint „Magyar Mars”* címmel megjelent írása élesztette újjá, meglehet, szándéka ellenére, elképzelésemet.²⁰ Hogy most előállok vele, arról a ma is élő Zrínyi Miklós tehet és a jelen konferencia.

Úgy gondolom, ha valóban Mars hadiisten ül a hajón páncélos öltözetben s igazából egyik Zrínyi-testvérré sem emlékeztető arccal, az sokkal inkább jelképezi a költő Zrínyi ars poeticájának harciasabb, a Zrínyiásban megvalósuló részét, mintha ő maga ülne ott. (Személyére a vitorlán olvasható jelszó, a *Sors bona nihil aliud* emlékeztet, melyet oda-vissza kigyóző szalag tudat a csukott szájjal, de nyitott szemmel előre tekintő hadiistennel.) A hajó mellett magukat (leginkább maguknak) kellett, kedves vízi lények pedig Zrínyi költészetének „csendesebb”, Vénuszt idéző „vonulatának” megtestesítői. Ugyanakkor a hajót irányító mitológikus személy nemcsak Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter hadvezetésre teremt személyére utal, de az eposz főszereplőjére, szigetvári Zrínyi Miklósrá is. A hős dédapára – szerintem - a tengerből szigetként kiemelkedő hajó, mondhatnánk a „szirének szigete” is emlékeztet. Joggal feltételezi a kutatás, hogy célja felé haladó hajó jelképe Zrínyi költészetének, s jelképe a haza és a kereszténység védelmére irányuló törekvésnek is. A magyar kiadás metszetén ez utóbbi cél nem látható, csak tudható, mindenekelőtt a *Szigeti veszedelem* szövegének ismeretében. Zrínyi Péter nevével fémjelzett kiadás metszete viszont láthatóvá teszi ezt a törekvést, a védelmet

¹⁶ A nyomtatási mód, a betűméret beszédes voltára is utal Bene Sándor a 13.sz. jegyzetben hivatkozott írásában. BENE 2014, 48.

¹⁷ Zrínyi Péterről, Giacomo Picciniről és metszetéről: KOVÁCS Sándor Iván, *A lírikus Zrínyi* (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985), 95-101.; GALAVITS Géza, *Kössünk kardot az pogány ellen – Török háborúk és képzőművészet* (Budapest. Képzőművészeti Kiadó, 1986), 77-80.

¹⁸ NAGY Levente, „Címlapmetszet és ambivalencia a horvát és a magyar *Syrena*-kötetben”, *Irodalomismeret* 28, 2. sz. (2018): 4-20.

¹⁹ CSUKA Zoltán, *A jugoszláv népek irodalmának története* (Budapest, Gondolat Kiadó, 1963): 97.

²⁰ BENE Sándor, „Zrínyi mint „Magyar Mars”, *Somogy* 16, 1.szám (1988): 69-73.

igénylő partokon „várakozó” erődök ábrázolásával. Az egyik a horvát zászló lobog, a másik, kevésbé látható „objektumon” a magyar. A két part közti öböl vízében egy sellő (szirén?) látható, mindkét karja kitérve, mintha a Zrínyi Péter nevével fémjelzett hajó megérkezésére várna. Ez a kis „jelenet” engem Justus Lipsius egyik népszerű művének (*De Cruce libri tres*) a kereszt-ábrázolás 12 módozatát bemutató illusztrációjára emlékeztet, a módozatok közt egy kitért karú hölgygel. (Ugyanitt egy vitorlájával és árbócával keresztet formázó hajó rajza is látható.)²¹

Befejezőként még egy, talán nem érdektelen észrevétel. A török elleni harcot, a kereszténység védelmét vállaló, de bátyjánál érezhetően radikálisabb Zrínyi Péter ugyancsak a nevével, az általa lefordított verseskönyv címével és jelmondatával (*Vincere aut mori*) van jelen a Giacomo Piccini által megjelenített hajó vitorláján, illetve az árbóc végén lobogó zászlón. Az ő hajóját azonban nem az „egyszerű” Mars, hanem „a hadak élén járó” Mars Gradivus irányítja véleményem szerint. „Jelenlétére” utal a fegyverekkel megrakott hajó, fedélzetén csillogó pajzsok sorával. Kultuszáról a tiszteletére Numa Pompilius király által alapított papi testületről, a fegyvertáncukról nevezetes Salius papokról Ovidius is megemlékezik. (*Ov. fast.* 3, 371 skk.). Művének magyar fordításából, ennek Bollók János által írott jegyzeteiből idézem a következőket: „A testület létrehozásának állítólagos indoka az égből aláhullott szent pajzs volt, amelyhez az a jóslat fűződött, hogy Róma csak addig marad fenn, amíg ezt a pajzsot megőrzik. Ezért Numa (...) tizenegy olyan másolatot készíttetett a pajzsról, amelyek mindegyike pontos megfelelője volt az eredetinek. (...) A Salius papok minden év március i-jén kezükben a pajzsokkal, rituális fegyvertáncot járva vonultak végig Rómán.”²² Eddig az idézet. Hozzáteszem zárójelben. mintha a hódoltságkori táncoló dervisek szerzetéről olvasnánk.

²¹ LIPSIUS, Justus, *De cruce libri tres*, in Justus LIPSIUS, *Opera omnia*. (Vesaliae, Typ. Andreae ab Hoogenhuysen, 1675): 1167. A PTE Egyetemi Könyvtár példánya. A Zrínyi-könyvtárban az *Opera omnia* 1637-es kiadása is megvolt. Ld. „A Biblioteca Zriniana története és állománya, szerk. KLANICZAY Tibor. (Budapest, Argumentum Kiadó, 1991): 398-399.

²² OVIDIUS Naso, Publius, *Római naptár, Fasti*, ford. GAÁLK László, jegyz., utószó BOLLÓK János, Prometheus könyvek 12 (Budapest, Helikon Kiadó, 1954):158. (A mű Zrínyi Péter könyvtárában is megvolt. Ld. 23. jegyzet, .KLANICZAY 1991, 578.